

הגיון הלב | נספח לשיחה חמישית

הקדמה א' מעלת השכל

יש שלושה מקומות שהרב מדבר על זה, על היתרון של השכל, אחד זה בעמ' 54¹, יסוד התורה הוא שהשכל צריך תמיד להיות עליון שליט על הרגש ומטהו לכל אשר יראה נכון מצד התורה והדעת. רואים שהשכל הוא וודאי שליט עליון, והוא מנהל את הרגש איך שהוא רוצה. ע"כ זאת היא מעלת הכהנים כי גם בהיותם פונים מעבודה השכלית הקרה לעבודת הרגש, לחמם את הכחות שמרב חשבון ודעת פעלו על כחות הגוף לקררם, מפני שהגוף בחמריותו איננו מוכשר להיות מתפעל מהדר השכל, ... בכ"ז השכל עומד עליהם ושומר צעדיהם, והזריזות השכלית הנוהגת בכל דבר כמדה המצומצמת לה, ... וזהו מקום לימוד נאות לכל אלה הרואים צורך ברגשי לב, ומחפשים להרחיב קנינם, שתהי' ראשית דרכם ערוכה במסילת התורה שהיא החכמה העליונה אשר בידה קו המדה, פלס ומשפט לכל מעשה איש. יש הרבה מה לדבר על הביטוי 'קו ומידה', קו ומידה הם התגלות של הקב"ה בעולם, ההופעה האלוקית היותר גדולה שקיימת. את שם הוי"ה אפשר לכתוב בכמה צרופים, כל צירוף מתאר מידה אלוקית. 'קו ומידה' הוא הצירוף הכי גבוה שיש. משמעות המושג בסוגיה שלנו הוא שלשכל יש ערך עצמי, הוא קשור ל'קו ומידה'. היה אפשר להבין שלשכל יש תפקיד רק בתחילת הדרך, אבל זה לא כך. הרב אומר שהשכל עליון על הרגש, לא רק בדיעבד, אלא תמיד.

מקור נוסף בעמוד 83², "לא תחשוב שהרגש לבדו הוא הפועל, לא, כ"א הרגש עצמו הוא מונהג ע"פ העומק השכלי שמחייב כך שיהיה הרגש פונה למטרתו באלו הדרכים." כשהרב מדבר על הרגש והיחסים שלו עם השכל, הוא מעלה מאוד את הרגש. אחרי שהוא מסביר עד כמה השכל עליון, צריך לעדן את האמירה. לכן גם כאן הרב מדגיש את השכל.

מקור נוסף, סעיף נ' "גם זה הוא כוחו של ישראל להגביר תמיד את הצד השכלי על ההרגשי, והשכל ינהל את הרגש וישביעהו מטובו... אבל האב לכל חמודות, הכח הנותן מדה גם לחוקי הרגש עצמם הוא השכל הטהור, שהוא הפועל העקרי והוא המתגבר באנשים הזכרים. ע"כ ע"י הפעולה העזה של הרושם של ההשפעה האלהית השלמה,

¹ עין איה, שבת, פרק ראשון, פח.

² עין איה שבת, פרק שני, מ.

מחנוכת הבית, מקביעות מקום האורה לישראל ולעולם, הוכר אופיין של ישראל שהוא הגברת השכל על הרגש, שאז תצא ההצלחה ואור האמת והשלום לשכלול הגמור. ע"כ ילדה כל אחת מנשותיהם זכר, המוכן לעבודה שכלית היותר רוממה וטהורה, השולטת ג"כ על עז הרגש."

הקו והמידה, אינם רק תהליכים התחלתיים. הם הופעה של הקב"ה, אולי ההופעה העליונה ביותר. בסוגיה אצלנו אפשר לראות דברים הפוכים. נראה מהדברים כאילו הרב דוחה את השכל. צריך להבין מה כוונתו ואפשר להסביר את זה בשתי צורות.

אפשרות ראשונה היא שדברי הרב הם דווקא על תפילה. בתפילה הרגש צריך להיות בהיר, בלי כל החשבונות של השכל.

אפשרות שנייה היא שהרב מדבר על השכל עצמו שהוא בעייתי. זהו דווקא סוג מסוים של שכל, 'השכל המתבודד'. דברנו קודם על השכל "המתבודד חוץ לרגשותיו" ושאלנו אם זה שכל אריסטוקראטי או אצילי. מתוך המשך דברי הרב ראינו שהוא שכל אריסטוקראטי. שכל אריסטוקראטי הוא שכל בעייתי, שכן הוא בנוי בעצם על ספקולציה. השכל המתבודד בחר לעצמו איזו מתודה שמאפשרת לאדם לצאת מהמסגרת הקטנה של הרגש, לצאת מהפרטיות והחלקיות אל המכלול. על השכל הזה הרב מדבר אצלנו. אפשר לראות כך במפורש בהמשך.

הקדמה ב' מעלת הפילוסופיה

באורות³ הרב מדבר על תרבות שאין בה פילוסופיה. תרבות כזו היא חולה ומפורקת לגמרי. השאיפה הפילוסופית להיפגש עם מושגים כוללים היא השאיפה הכי אצילית של האדם. האדם במובן של האדם הכללי, האוניברסאלי. האדם לא יכול להחיות ללא הצורך הזה. ייתכן שהצורך הזה הסתבך בסיבוכים קשים מאוד. מלחמת העולם הראשונה והשנייה פירקו לגמרי את האמון בשכל. התרבויות שהיו הכי כוללות, שמהן היה מצופה שתהיינה מסוגלות להיפגש עם האחר, ממילא להיפגש עם מהויות של המציאות, ממש לא יכלו לעשות זאת. במקום, הן התגלו כתופעה שטנית במובן החרף ביותר של התופעה. לא רק בשואה, השטניות הזו החלה לפני. השבר הזה גרם לתסביך של עולם בלי פילוסופיה.

---

³ אורות, ישראל ותחיתו יז.

באופן עקרוני הרב מאוד מעריך את הפילוסופיה. מבחינת הרב תרבות ללא שאיפה כזו היא תרבות חולה. גדולי הציירים של העולם, ציירו את הפילוסופים בראש. הם הבינו שתרבות גדולה היא תרבות שיש לה שאיפה. לא משנה אם היא נכשלת או לא נכשלת, אם יש לה שאיפה היא גדולה.

עם זאת, מה שהרב כותב על מעלת השכל ומה שאמרנו על מעלת הפילוסופים, אינו דומה, זהו רק שיתוף השם.

השכל הישראלי

“ע”כ המאריך בתפילתו ומעיין בה, אריכות העיון המופשט, להשוות לפי שכלו ההגיוני את אפשרות שינוי רצון האלהים ע”י התפילה, מה שלא ישיג לעולם דבר זה, היא תוחלת ממושכה מחלה לב. רק סגולת טבעו הכשר והבריאה הטהור הראוי להיות מתענג על ד’ בלב שלם ונפש חפצה ושוקקה יאבד, ומאומה לא ישיג בעמל הגיונו, ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז. השם יתברך שהוא אדון כל המעשים לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לברו, כ”א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים שהם עיקר חיות לבבו של אדם, יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חיייהם תענוגם ומשושם ומעוז צורם בעת צרה. (ו) אז (כש) ינצל מהדייקנות הפילוסופית היתירה, שבאה לאדם רק מפני הרצון הנכזב להביא את מערכת כל ההנהגה האלהית רק בפרטיות של אחת מנטיותיו ורעיוני רוחו, שאצלו הוא דבר גדול דהיינו משפט ההגיון לפי ערך השכל המופשט. אבל עצת עליון שכוללת הכל אינה מתעסקת כ”א בחוק הצר של השקפת האדם הפילוסופית כי הוא יתברך הוא אלהים חיים ומלך עולם, ונותן חיים לכל בריותיו, חיים גשמיים וחיים הרגשיים יחד עם החיים השכליים.”

כאן הרב מדבר בעיקר על השכל הפילוסופי, לכן הוא קורא לו ‘שכל מתבודד’. השכל המתבודד שואל שאלות כאלו: האם הרצון של הקב”ה משתנה, האם הוא שלם. השכל של עם ישראל שונה מהשכל שמוזכר כאן, אולי כי הוא חולק כבוד לעולם הרגשי, ואולי כי הוא בא אחרי העולם הרגשי הבריאה והשלם, הוא בא מתוכו.

“השם יתברך שהוא אדון כל המעשים לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לברו, כ”א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים”, זאת אמירה מהותית. יש לרב מאמר⁴ על מגילת קהלת. את מגילת קהלת קוראים בסוכות שהוא חג אוניברסאלי. כל

⁴ אורות האמונה עמ’ 91, מאמרי הרא”ה עמ’ 100.

האנושות אמורה להגיע בסוכות לראות את ה', לכן קוראים את קהלת, שהיא מגילה הפונה לחכמה האנושית.

הנצי"ב בהקדמה לשיר השירים, אומר ששיר השירים מתאים לאופי של פסח, [שהוא חג ששיך לחיים ישראלים] וקהלת לסוכות. שלמה דיבר בשני קולות, קול שפונה לחיים הישראלים, שיר השירים, וקול שפונה לאנושות, קהלת. הרצי"ה היה קורא לקהלת פילוסופיה שלילית, כמו ריה"ל, איך שהפילוסופיה שוללת את עצמה. שלמה דיבר עם כל האנושות שבאה בסוכות, בפילוסופיה הזו.

הרב כותב שם, שאדם נברא בשביל כל מניות החיים, אדם לא יכול להיפגש עם האמת האלוקית רק עם השכל. אם הוא רוצה להיפגש עם האמת האלוקית, הוא צריך את כל האישיות כולה, הכוללת גם רגשות, דמיונות ומעשים. לא נכון לתאר חלק מהמימדים האלו כמימדים המוניים שטחיים, אינטליגנציה המונית חסרת משמעות. אדם מוכרח להיות בעל כל המימדים הללו, כדי להיפגש עם הגודל האלוקי.

הממשות של החיים, מהותית בשביל להבין מהו עולם רגשי, מהי השתפכות הנפש. התפילה איננה כלי כדי לפתור בעיות. להפך, המאורעות שקורים לנו במציאות באים כדי לעורר את האדם להתפלל. כל החדשות שקורות במציאות, בין החדשות המדעיות של היקום, ובין החדשות המדיניות-חברתיות, הן שוליות לעומת החדשה העיקרית, שהיא החדשה של העולם הפנימי של האדם.

דיברנו על כך שאפשר לחיות את העולם מבחוץ או לחיות את העולם מבפנים. הכוונה ב"לחיות את העולם מבחוץ" היא להכיר את המציאות, ואפילו הרוחנית, אבל לא להיות בתוך המציאות הזאת, בתוך החיים עצמם. לעומת זאת העולם הפנימי שלנו מסגל לחבר אותנו אל המציאות עצמה, אל מהות המציאות, אל ההווה הפנימית של המציאות. אדם יכול להפגש עם המהות וההווה של המציאות ולחיות אותה מבפנים. זו תפילה. התפילה היא כמו השושנה הזו שנפתחת, היא עומדת מול הגודל האלוקי.

ישנם שני סוגי רגש. הראשון הוא כמו תוצאה של המימד השכלי, כעין 'זנב' של התהליך השכלי. הרגש השני איננו ה'זנב' של המימד השכלי, אלא 'פרצוף' בפני עצמו. המשמעות של רגש שהוא 'פרצוף' היא שיש לרגש תפקיד לא פחות חשוב מהשכל. קיומו של רגש כזה לא בא לשלול את המימד של ה'זנב', יש גם אותו. הרגש שהוא 'פרצוף' בפני עצמו הוא פתח מהותי ליש. כאשר אנחנו מדברים על פתח או על בסיס ויסוד לתודעות האישיות שלנו, רגש זה הוא הכי

מרכזי. אנחנו לא יכולים להיכנס פנימה, לתוך היש, ללא העולם הרגשי. תהליך כזה הפוך לגמרי מהפילוסופיה, שהייתה ספקולטיבית. כל ענינה היה לצאת מהעולם הרגשי והדמיוני שלנו, לברוח ממנו. שפינוזה בז להמון, לא במקרה, כי אישית הוא היה אדם מתנשא. ההתנשאות היא חלק מהחשיבה הפילוסופית. הפילוסופיה באה לתת אלטרנטיבה לעולם שאחרי העולם האלילי, שאחרי כל הכישלונות של החיים המדיניים והחברתיים. ענינה הוא לברוח מהמימדים האלו, הדמיוניים. לצאת מהם, הייתי אומר אפילו ללעוג להם. גם הרב כותב שההשגה הראשונה של האדם תמיד מוטעה, כיוון שיא מה שהחושים תופסים. זה תמיד טעות. אם אדם יאמין לעולם הניסיוני שלו, הוא יהיה פסיכולוג מוצלח, שעסוק כל הזמן ברפוש של האדם, בדמיונות, בשום דבר. אבל אדם צריך להיות פילוסוף. לעסוק בדברים עצמם.

למרות כל זה, לעם ישראל יש תפיסה אחרת. התפיסה של עם ישראל אומרת שהרגש יכול להיות פתח לדבר עצמו. זה מה שהרב בא לומר כאן. כשהנפש משתפכת לקב"ה, כשהיא מתגעגעת לקב"ה, זו איננה פעולה דתית אלא הכרתית, פעולה של התודעה, לתודעה קורה משהו. אמנם, יש הרבה הסתייגויות בנושא הזה, הרגש עליו מדובר קשור לכנסת ישראל, לא כל רגש הוא כזה. אבל אחרי כל ההסתייגויות, בהווה הישראלית הטבע הוא הנקודה העיקרית ולא השכל. השכל בא אחר כך. אם הטבע איננו אלוקי שום דבר לא יעזור לאדם, השכל תמיד יהיה בתהליך של בריחה מהחיים שלו. אחד מגדולי הפילוסופים⁵ המשיל את זה לגר, הוא תמיד יהיה גר, הוא לעולם לא יהיה- לא בעולם הזה וגם לא בעולם הבא. יסוד ההבדל נמצא בעולם הטבעי והרגשי, לכן אם העולם הטבעי כושל, אם הקיומיות, הקונקרטיות, היא תאוות ויצרים, אז אדם לא יוכל לרפא את עצמו. לעולם לא יוכל לברוח מהמקום השפל הזה. עם ישראל בנוי אחרת, הוא בנוי מלכתחילה בצורה שונה, אצלו העולם הרגשי הוא הנקודה האלוקית שבתוכו.

והוא החקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, לא מדובר פה על יצרן, שיצר מכונת כביסה הכי טובה שיכולה להיות, וכיוון שחוכמתו אין לה קץ ותכלית, אתה יכול לסמוך עליו שהמכונה "דופקת" כמו שצריך. אם יש לה איזה בעיה שנקראת רגש, אתה צריך להשתמש בו גם.

הביטוי תיקונים הוא מדרגה מאוד פנימית. אחרי שרשב"י יצא מהמערה הוא

---

⁵ הגל.

אמר שהוא חייב לתקן משהו⁶, גם הרב באגרות⁷ אומר שהוא רואה צורך לתקן, שניהם מסתמכים על יעקב⁸. תיקון הוא להזין את העולם המעשי והחומרי בהארה אלוקית, גם פה "הוא התקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית", כלומר זו המציאות הכי מתוקנת.

שגם הכוחות הרגשיים שהם עיקר חיות לבבו של אדם, יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם תענוגם ומשושם ומעוז צורם בעת צרה. לא מדובר כאן על משהו דתי. אומן שבא ליצור את היצירה, מניח קודם כל את היסודות שלה. קודם הוא בוחר את הבד שעליו יצייר, את הכלים שאיתם ינגן. כך גם הקב"ה. כשהוא התגלה כאומן, הדבר הראשון שיצר היא מציאות שתוכל להכיל אותו, שתוכל לבטא אותו. זה נקרא לתקן. הכוחות הרגשיים הללו הם "עיקר חיות לבבו של האדם". לא רק כדי שהאדם יהיה בריא בנפשו. אמנם, וודאי שהרווחנו גם את בריאות הנפש, וגם את היסוד הדתי. אבל הרבה יותר מזה, הרווחנו את הלב שלו, אם הטבע אלוקי, הכל אלוקי, גם השכל אלוקי. למעשה, הביטוי לב יותר שייך לשכל מאשר לרגש.

אם הכוחות הרגשיים יהיו מוצאים בקרבת אלוקים ושפך שיחם לפניו את בית חייהם תענוגם ומעוז חפצם בעת צרה, אז האדם יהיה בנוי אחרת לגמרי. אדם שהכוחות הרגשיים שלו קיימים, לא רק מבחינה רגשית- שהוא בריא- ולא רק מבחינה דתית- של רצון אנושי- אלא גם מבחינת התודעות, מצד היחס שלו למציאות, שהוא נמצא בפנים ולא בחוץ, אדם כזה מרגיש. אם אדם לא מרגיש, סימן שהוא בחוץ, אם אדם מרגיש סימן שהוא בפנים. כמו ההבדל בין מוזיקאי שלא מרגיש מוסיקה, ומנגן רק כי אמא שלו הכריחה אותו לנגן מהבוקר עד הערב, לבין אדם שזה האופי שלו, שלא אמא שלו הכריחה אותו ולא השכל שלו הכריח אותו. אדם כזה הוא גאון, אלו הכישרונות שלו, אלו היכולות שלו, הוא יוכל להיות בטובן. ההבדל ביניהם עצום, כמו הבדל בין יכולת לאי יכולת, בין אפשרות לאי אפשרות, בין יחס להעדר יחס.

מה שקורה אצל אדם שהכוחות הרגשיים הללו בנויים אצלו נכון, שנפשו משתפכת, שהנושא האלוקי אצלו הוא לא דבר שצריך להוכיח אותו מבחינה פילוסופית, או ליצור את הגשר אליו, אלא הוא דבר שאנחנו חיים בתוכו, זה אנחנו, ככה אנחנו מרגישים.

⁶ מסכת שבת דף לג:

⁷ אגרות ראי"ה, אג' תשמג.

⁸ שבת שם, אגרות שם.

מה שמתרחש אצלו הוא שיש לו יחס, הוא אדם בשל, הוא נמצא בפנים. אין צורך לומר לו: "תשמע יש מקום כזה וכזה וקורים שם דברים כאלו וכאלו", לא צריך לתת לו הוכחה, אלא הוא שם, הוא נמצא בתוך התופעה. זו התופעה שלו, זה התהליך שלו.

לאדם כזה, קודם כל, יהיה שכל. שכן השכל הוא צורך של האדם, גם כשיש לו את תכונת שפיכת הנפש. לאדם אין קיום בלי שכל. אבל השכל של אדם כזה לא יהיה במוח אלא בלב. עיקר השכל של האדם הוא בלב.

בלב, השכל והרצון הם דבר אחד, ממילא השכל שבלב אנושי לגמרי. בניגוד לשכל הספקולטיבי, הפילוסופי, עליו אפשר לדון אם הוא חושי או לא חושי, השכל שבלב הוא חושי⁹ לגמרי, בגלל שהוא מחובר באופן מוחלט לרצון ולרגש. הרגש והרצון הם חושיים, אין להם נמנע חיובי.

השכל שבלב מחולק לכמה תנועות. לתנועה הראשונה של השכל הרב קורא "הגיון הלב והדיבור הפנימי"¹⁰. לתנועה זו אין שום מועקה, שום מבנה הגיוני לא מעיק עליה. התנועה האחרונה שייכת למבנים, ללוגיקה, אבל אם היא באה מהשכל שבלב, היא אינה דומה לשכל הספקולטיבי. השכל הספקולטיבי צריך להתגונן, ליצור יחסים, לברוא בריאות שלא קיימות. הוא כן דן על הדברים עצמם, כן מדבר על עולמות חדשים. אבל בעצם הוא אנמי, הוא דומה לאוויר מדולל שיש בהרים גבוהים. בקושי אפשר לחיות שם.

אך לשכל שבלב, אפילו כשהוא מתעסק במבנים, יש חיים עשירים משל עצמו. הוא בונה מבנים, אבל הוא לא משועבד להם, יש לו חיים. פעם אמרו לי שלהיות אישה זה הדבר עצמו, כי אתה מרגיש ואתה חי. לעומת זאת השכל הוא רק נהג, תפקידו לנהוג את הרכב. אבל באמת השכל שבלב הוא לא נהג של העולם הרגשי, שרק מוביל את החיים. הוא חי בעצמו.

עם זאת, הנושא בפסקה איננו 'לבבו של אדם', אלא 'הכוחות הרגשיים', הם 'עיקר חיות לבבו של אדם', הם עיקר הלב, מבחינת הנושא של הפסקה, סוגיית השכל טפלה כאן.

המושג 'עת צרה' לא בא להגיד שהצורך של האדם לפתור את בעיותיו הוא העיקר, והתפילה משרתת אותו. להפך- התפילה היא עיקר האדם, להתפלל כל היום כולו. הכוונה היא לחיות את החיים בפנים ולעמוד במקום הכי עליון

⁹ חושי, הכוונה שיש בו תחושות ולא שהוא מוחש. בניגוד לשכל שבנוי ע"פ נמנעות, משפטים לוגיים, שהוא לא מתייחס לתחושות.

¹⁰ מוסר אביך פרק א, א.

שיכול להיות. בדיוק כמו שאומן חי את העולם בהארה הרבה יותר גבוהה, בגלל שהוא חי את העולם בפנים ולא רק רואה את הצד החיצוני של הדברים, ככה גם המתפלל חי מבפנים. הוא עומד מול הקב"ה כל הזמן, הוא חי בהיכלו של הקב"ה. אם 'בית החיים' של הרגש הוא 'קרבת אלוקים ושפך שיחם', אז האדם הזה עומד מול הקב"ה, כמו הפרח שנפתח לשמש. הוא נפתח אל המהות של העולם, אל האיכות של העולם. ואז, הרגש הוא עיקר חיות הלב.

(ו)אז (כש)ינצל מהדייקנות הפילוסופית היחידה, כשר' נחמן שאומר שהפילוסופים נוצרו בחלל הפנוי, הוא צודק. הפילוסופיה באה לפתור בעיה שקשורה לאנשים שלא שופכים את הנפש כלפי הקב"ה. ייתכן שהם שופכים את הנפש, אבל היא לא מול הקב"ה. כיוון שזה לא מול הקב"ה, מתחילה הפילוסופיה להתעורר כצורך אמיתי של האדם. כשיש לאדם קרבת אלוקים והשתפכות הנפש, אז ינצל מהדייקנות הפילוסופית היתרה, הוא כבר לא זקוק לה. אבל מה שאומר הרב שונה מר' נחמן. לא סתם אצל ר' נחמן, הכיסא נמצא באומן. הוא שם, רחוק, הצדיק נמצא בפנים והיהודי הפשוט יכול להדבק בו וכך להיפגש עם הכיסא. גם אצל ר' נחמן, עדיין אדם צריך להיפגש עם המַעבֵר. לעומת זאת, אצל הרב דווקא החיים המדיניים והכלכליים של עם ישראל, שהם הרגש, הם אלו שנכנסים פנימה. יהודי ששופך את הנפש כלפי הקב"ה, הוא בפנים. דווקא כאן, בארץ ישראל, דווקא בחיים הישראליים, הוא נמצא בפנים, אז הוא לא צריך את הדייקנות הפילוסופית.

כשלאדם אין את הדייקנות הפילוסופית, אין הכוונה שאין לו שכל, שאין לו דעת אלוקים. יש לו שכל ויש לו דעת אלוקים. וגם לא שאין לו עולמות רגשיים, יש לו אותם כמו לאומות העולם ואפילו יותר. אבל אצל אדם כזה הכל בהארה אחרת. הוא לא בא להתגונן, הוא לא בא להציל את העולם מחידלון ומאובדן. כמו אדם שהוא מוזיקאי באמת, לא מנגן בשביל פרנסה, כך גם השכל הזה איננו כדי להתגונן, ולא בשביל שום דבר אחר. אפשר ללמוד תורה לשמה, לצורך לימוד. יש יחש. זה מה שהינריך הינה אמר, שקנט הוא בעצם רוצח גדול, אבל זה מתחיל מזה שענינו לשקול קקאו וסוכר, הוא לא יודע לשקול ראש של מלך. ה'נפקא מינה' היא שמי שיש לו מלך לא צריך את השכל בשביל ליצור יחש, אלא כי השכל הוא המלך.

יש הבדל עצום בין שתי הגישות האלו. אם אני צריך את השכל כמו זנב, שיהיה לי בְּמָה לתלות את השלשלת ההגיונית הקיומית שלי, יש לי צורך בשכל בשביל השלשלת. השכל קיים בשביל להציל את האדם מאובדן.

אבל אם האדם יהיה בסדר גם בלי סיבה ומסובב, הקיום של האדם לא תלוי בשלשלת הלוגית, כבר אין צורך בשכל מצד השלשלת הלוגית, אלא רק מצד עצמו. המלך חי בכתר, הוא לא צריך שום דבר אחר.